

KATEDRÁLA

sv. Františka Xaverského

Banská Bystrica

SLOVKO NA ÚVOD

Na hlavnom banskobystrickom námestí púta pozornosť návštevníkov dvojvežový kostol sv. Františka Xaverského. Už vyše dvesto rokov je katedrálным chrámom banskobystrického biskupa. Preto sa volá „katedrálный“, lebo je v ňom biskupský stolec, „katedra“. Z tohto miesta (ex cathedra) biskup vyučuje svoj ľud, vysvetľuje kresťanskú náuku a predsedá slávnostným liturgickým obradom. Je tiež hlavným kostolom banskobystrickej diecézy. Z príležitosti 225. výročia vzniku diecézy sa uskutočnila generálna úprava vnútorných priestorov. Nech harmonizujúca krása interiéru katedrálneho kostola naplní pokojom naše srdcia. A keďže je to miesto sväté, nech prítomnosť Toho, ktorý *prebýva uprostred svojho ľudu*, nám pomáha po každý raz znovu začínať s odhodlaním a láskou.

HISTÓRIA

Prvá písomná zmienka o mieste, na ktorom stojí banskobystrická katedrála, je z roku 1503 v tzv. Königsbergerovom testamente. V tom čase tu stál dom zámožného banskobystrického mešťana Michala Königsbergera, ktorý bol mecénom mnohých sakrálных stavieb v meste a okolí. V jeho dome sa nachádzala gotická kaplnka sv. Jána Krstiteľa. Slúžila jeho domácnosti a banskej komore. V 16. storočí, keď banskobystrické kostoly boli v rukách protestantov, kaplnka bola jediným miestom, kde sa slúžili katolícke bohoslužby.

V roku 1647 sa pričinením ostrihomského arcibiskupa Imricha Losyho v Königsbergerovom dome usadili členovia Spoločnosti Ježišovej, ktorí vytrvalo presadzovali činnosť katolíckej reformy v meste a okolí. V rokoch 1695 až 1701 si jezuiti postavili na Königsbergerovom pozemku vlastné kolégium. V roku 1702 začali so stavbou kolegiálneho kostola sv. Františka Xaverského. Kostol projektoval vtedajší rektor kolégia Johann Häffels, podľa vzoru jezuitského chrámu „Il Gesù“ v Ríme. Chrám bol naplánovaný ako jednodňový so šiestimi postrannými kaplnkami.

Stavba sa sľubne rozbehla, ale už o rok neskôr, v roku 1703 bola Banská Bystrica obsadená povstaleckými vojskami Juraja Rákoczyho. Mnohí jezuiti museli mesto opustiť. Rektor Häffels mohol ostať v meste a s obmedzenými možnosťami pokračovať v stavbe kostola až do konca života v roku 1705. Po jeho smrti došlo k stagnácii stavby. Po potlačení protihabsburských povstaní bol kostol dokončený v rokoch 1709 - 1715.

Nový kolegiálny kostol sv. Františka Xaverského slávnostne konsekroval 24. septembra 1715 biskup Lukáš Natale zo Stoličného Belehradu, auxiliár ostrihomského arcibiskupa.

Kostol bol jednodňovou barokovou stavbou so 6 postrannými kaplnkami a chórmí po celom obvode. Lod' bola zaklenutá štyrmi poľami barokovej valenej klenby s lunetami. Priečelie chrámu bolo bez veže a tvoril ho plochý štít s barokovým portálom v strede. Fasády chrámu mali iluzívnu bielo-sivo-čiernu maľovanú výzdobu, predstavujúcu piliastre s korunnou rímsou. Spolu s kostolom bola vybudovaná krypta, do ktorej jezuiti pochovávali predstavených kolégia a po založení diecézy tu boli pochovaní niektorí významnejší kanonici. Jezuiti požehnané účinkovali v kostole a kolégiu do roku 1773, kedy bola Spoločnosť Ježišova zrušená.

V roku 1776 sa kostol sv. Františka Xaverského stal katedrálным chrámom novozriadenej Banskobystrickej diecézy. Bol taký veľký, ako je dnešná kostolná lod'. Medzi svätyňou a lod'ou stál hlavný oltár. Dnešná svätyňa bola vtedy sakristiou. Nad ňou vyčnievala

vežička. Prvý banskobystrický biskup František Berchtold (roky) vyžiadal pre svoj katedrálly chrám od pápeža Pia VI. relikvie diakona a starokresťanského mučeníka sv. Vincenta. Mal úmysel prestavbou zväčšiť a skrášliť svoju katedrálly kostol, ale nedostatok finančných prostriedkov mu v tom zabránil.

Druhý banskobystrický biskup Gabriel Zerdahely (1800 - 1813) dal vypracovať plán na ďalšie zväčšenie a ozdobu katedrálneho kostola, ale smrť mu prekázala tento plán.

Až štvrtý biskup – Jozef Belanský (1823 - 1843) – poručil vo svojom testamente tretinu svojej pozostalosti na zväčšenie katedrály. Po jeho smrti sa z prostriedkov jeho pozostalosti začali konať rozsiahle stavebné úpravy katedrálneho kostola.

Pri prestavbe predĺžili loď kostola i bočné chóry a postavili novú kazateľnicu. Svätyňa vznikla z bývalej sakristie a novú sakristiu a konzistórium pričlenili ku kostolu z príľahlej budovy jezuitského kolégia. V novej svätyni postavili nový hlavný oltár s pôvodným obrazom sv. Františka Xaverského, ktorý bol vyhotovený v r. 1729.

Súčasne v týchto rokoch vymenili aj fasádu kostola. Na priečelí boli postavené dve veže, medzi ktorými bol vybudovaný hlavný portikový portál so štyrmi toskánskymi stĺpmi. Vežičku nad svätyňou odstránili.

Tieto reštauračné práce sa skončili v júli r. 1845, takže inštalácia nového – už piateho biskupa Jozefa Rudňanského (1844 - 1850) sa 15. júla 1845 mohla uskutočniť už v novoprestavenej a skrášlenej katedrále.

Posledná stavebná úprava katedrály sa konala za ôsmeho banskobystrického biskupa Arnolda Ipolyiho – Stummera (roky) v roku 1880. V tom čase veže, ktoré mali cibulovitú podobu, dostali novú romantickú kolkovú balustrádu.

Desiaty biskup Karol Rimely (1883 - 1893) dal r. 1888 urobiť pre kostol štalumy, pekné kanonické lavice a dal kostol vymaľovať.

Po 2. svetovej vojne bol kostol zreštaurovaný a dostal nové okná. Keďže hlavný oltár a dva bočné oltáre, najbližšie k svätyni, boli z umelého mramoru, prostriedok hlavného oltára prerobili z pravého mramoru.

V súvisi s pokoncilovou liturgickou obnovou bol v 70. rokoch 20. storočia, za štrnásteho banskobystrického biskupa Jozefa Feranca, opravený a vymaľovaný interiér spolu s vonkajšou fasádou kostola.

Posledná rozsiahla rekonštrukcia, ktorá úplne zodpovedá pokoncilovému duchu, bola urobená za pätnásteho banskobystrického biskupa Rudolfa Baláža v roku 2001. Renovácia exteriéru prebehla v roku 1999. V roku 2003 bol postavený nový píšťalový organ.

V roku 2005 Mons. Rudolf Baláž ustanovujúcim dekrétom vytvoril novú farnosť a súčasne aj nový dekanát Banská Bystrica – Katedrála sv. Františka Xaverského.

REKONŠTRUKCIA

Katedrála je hlavný chrám v diecéze, preto sa na podnet otca biskupa Rudolfa Baláža začalo s opravou jej exteriéru a interiéru.

Exteriér katedrály bol zrenovovaný podľa návrhu Pamiatkového úradu v roku 1999. Náklady na opravu predstavovali 1 mil. Sk.

Interiér katedrály bol riešený v duchu liturgickej reformy Druhého vatikánskeho koncilu a jeho renovácia prebehla v roku 2001. Celková výška nákladov bola 15 mil. Sk. V plnom rozsahu práce financoval Biskupský úrad v Banskej Bystrici.

Návrh na riešenie interiéru katedrály podali traja architekti: Ing. arch. Daniel Sticzay, Ing. arch. Jozef Troliga a Ing. arch. Michal Švantner. Liturgická komisia, pod predsedníctvom diecézneho biskupa Mons. Rudolfa Baláža vybrala návrh Ing. arch. Michal Švantnera.

Nový oltár je obetným stolom – tvorí ho sklenený kríž zaklinený medzi štyrmi balvanmi, ktoré sú zároveň nohami stola. Sklenený oltár symbolizuje prameň vody, vytekajúcej z chrámu, čo je známy biblický obraz (Ez 47, 1-12). Prameň vody je znak Božej milosti, ktorá sa od oltára vylieva do sveta. Kde voda prichádza, tam všetko oživuje. Na tento obraz sa použili v celom kostole dva druhy mramoru: grécky a indický. Farebne sú odlíšené do hnedá a do zeleno-modra, čo symbolizuje púšť a do nej prúdiacu vodu.

Ďalšie významné miesta v chráme, ktoré nám chcú pripomenúť, že dom Boží je miesto, kde získavame alebo si upevňujeme Boží život v nás, sú tieto:

Katedra – biskupský stolec – používa výhradne sídelný biskup, keď predsedá liturgii. Je v tvare prúdu vody, čo má veriacim pripomenúť, že jeho slová ako slová nástupcu apoštolov sú pre nich smerodajné, usmerňujú ku konkrétnemu životu v Bohu.

Ambona – miesto čítania Božieho slova – je v tvare meča, zabodnutého do kameňa, ktorý sa pod jeho silou rozštiepil. Tento obraz nám pripomína silu Božieho slova, ako o ňom hovorí list Hebrejom: *Lebo živé je Božie slovo, účinné a ostrejšie ako každý dvojsečný meč; preniká až po oddelenie duše od ducha a kĺbov od špiku a rozsudzuje myšlienky a úmysly srdca* (4, 12).

Krstiteľnica – krstný prameň je počiatkom Božieho života v človeku. Je umiestnená v prvej kaplnke vľavo od oltára.

Eucharistická kaplnka je umiestnená v protihľej kaplnke. Tu je umiestnená Sviatosť oltárna, pokrm pre posilnenie Božieho života v človeku.

Na realizácii projektu sa zúčastnilo 17 firiem. V katedrále je inštalované podlahové kúrenie, nové osvetlenie a ozvučenie, zreštaurované sú oltáre a obrazy, štalumy vo svätyni a lavice. V katedrále je nové liturgické zariadenie, nové spovedné miestnosti, bezpečnostný systém a kamerové snímanie, ako aj zariadenie pre vysielanie do Rádia LUMEN.

V mesiacoch jún – júl 2003 sa inštaláciou nového **organa** zakončila komplexná rekonštrukcia katedrálneho kostola. Projekt, vypracoval Ing. Bohumil Plánsky. Realizácia projektu bola zverená českej firme KÁNSKÝ – BRACHTL z Krnova. Náklady na organ hradilo Biskupstvo v Banskej Bystrici vo výške 9 mil. Sk.

Tento organ je majstrovské dielo, ktoré sa využíva nielen pre potreby liturgie, ale aj na občasnú koncerty.

Táto informácia o katedrálnej chráme sv. Františka Xaverského je adresovaná všetkým, ktorí sem chodia pravidelne alebo len občas, možno ako turisti.

Chce byť pomôckou pre hlbšie uvedomenie si toho, že miesto, na ktorom stojíme, je *zem svätá*, prítok Boha. Všetko, čo tu je, má svoj význam – a to nielen historický alebo umelecký, ale chce nás viesť k hlbšiemu duchovnému životu.